

Burgers, bestuurders en de kunst van het recht in Bruegels tijd

Prof. Dr. Wim Decock

1. Heden en verleden

Bruegel de Jonge, *De dorpsadvocaat* (1621)

Machtsconcentratie en rechtsbescherming

2. Bruegel de Oude en zijn tijd

De Spaans-Habsburgse Nederlanden

Keizer Karel

- Margaretha van Oostenrijk (1507-1530)
- Maria van Hongarije (1530-1555)
- Troonsafstand 25/10/1555

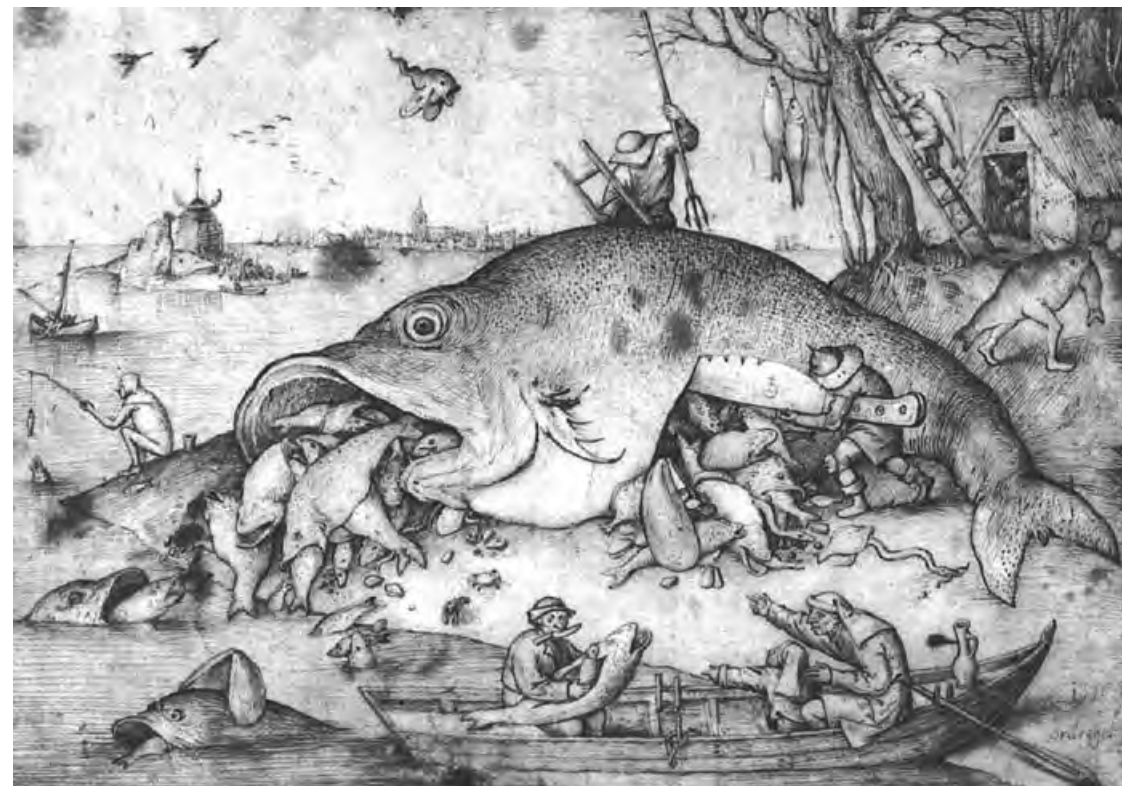
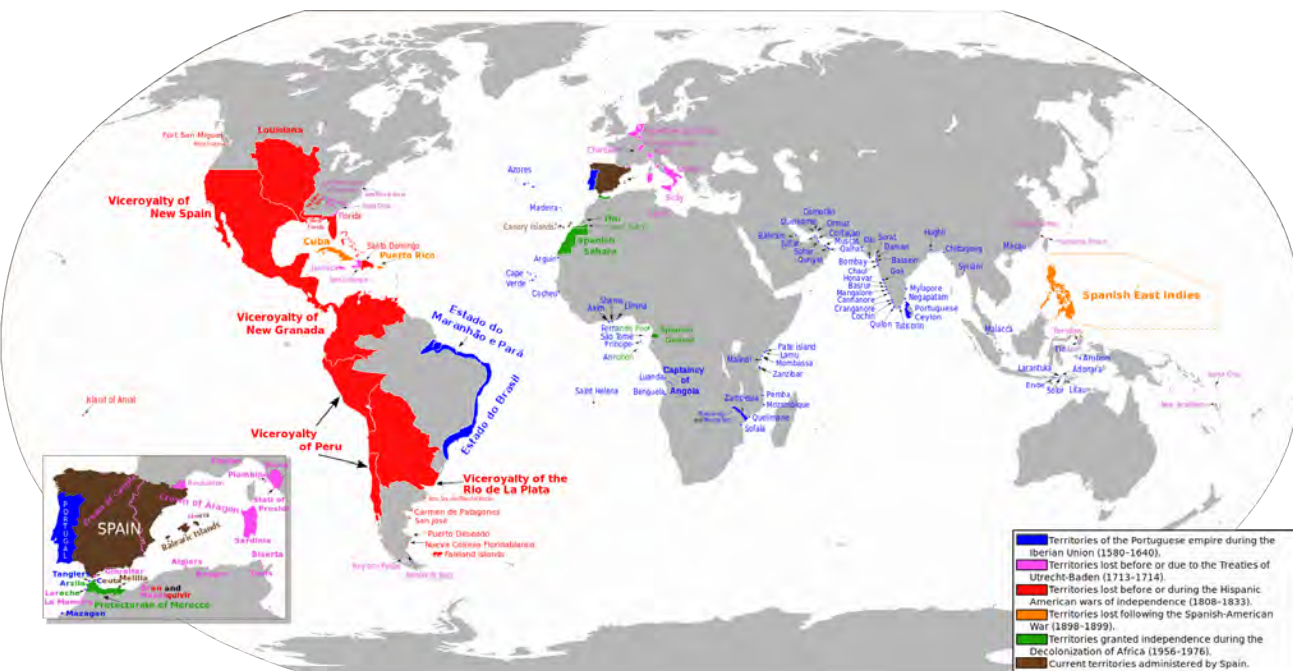
Filips II

- **Margaretha van Parma (1559-1567)**
- **Hertog van Alva (1567-1573)**

P. Bruegel de Oude (ca. 1525-1569)
Schilderkunst fl. 1558-1568

Imperiale machtsuitbreiding in een globale context

« De grote vissen eten de kleine »
Pentekening uit 1556

Centralisatie- en uniformisatiestreven

Karel V

- Model Romeinse keizer
- Regeren via rechtspraak: *Grote Raad van Mechelen* (°1504...)
- Optekening én Goedkeuring Gewoonterecht (°1531)
- Uniformisering Strafrecht: *Constitutio Criminalis Carolina* (°1532)
- Imperiale verordeningen ter regulering van sociale en economische zaken

Filips II

- Versterking katholiek reformatie en centralisatiestreven
- *Laesio majestatis*
- « Koninklijke Leerstoelen » aan Leuvense Rechtsfaculteit (°1557)
- Stichting universiteit Douai (°1562)
- Raad van Beroerten (°1567)
- Begin Tachtigjarige Oorlog

De kunst van het evenwicht

Legitimeren én controleren

- Rol juristen én theologen
- Beschermen burger tegen willekeur
- Beschermen vorst tegen overmoed

Bruegel, « De val van Icarus », c. 1558

3. Armoede, migratie en fundamentele rechten

Wetgeving tegen vagebonden en « valse » armen

- Zuidnederlands model (leper 1525)
- Edict Karel V 1531 => A'pen etc.
- Spaanse steden ijveren voor zelfde regeling
- Instructie Karel V in 1540
- Kader voor (verstrengde) publieke armenzorg

Armenzorg volgens keizerlijke instructie 1540

- + Publieke armenzorg op stedelijk niveau met inspectiedienst
- + Licentie om te bedelen
- + Verbod op (economische) migratie naar andere steden, zelfs voor wettige armen (uitz.: hongersnood en pest)

Bruegel, « Misanthroop » (en vagebond...), 1568

Kritiek van juristen en theologen uit Salamanca

Kritiek op de stedelijke implementatiewetgeving

Domingo de Soto (1495-1560)

***Deliberatio
in causa pauperum (1545)***

Geen luilekkerland...

- Goedkeuring sanctionering valse armen
- Want geen recht op *ociositas*

Bruegel,
« Van dat luye-lecker-lant »,
1567

- Soto veroordeelt migratieverbod echte armen
- Goed bestuur = « *aut alere aut mendicare permittere* »
- Fundamenteel recht op zelfbehoud (natuurrecht, *ratio naturalis*)
- Fundamenteel vertoevingsrecht (*ius commorandi*) (uitz.: publieke vijand, crimineel)
- Publieke armenzorg vs. *charitas*: culturele verschillen...

Bruegel, « Charitas », pentekening uit 1559

4. Een stabiel overeenkomstenrecht in tijden van Babelse spraakverwarring

De Antwerpse wereldmarkt

- Beurs °1531
- Handelaars van diverse origine
- Talige, religieuze en nationale diversiteit

« In usum negotiatorum cuiuscumque nationis ac linguae »

In tijden van religieus en politiek conflict

- **Rechten van de verketterde schuldeiser?**
- Transformatie van traditioneel *ius commune*
- Autonoom en religieus neutraal overeenkomstenrecht
- Dankzij universitaire rechts- en godgeleerden

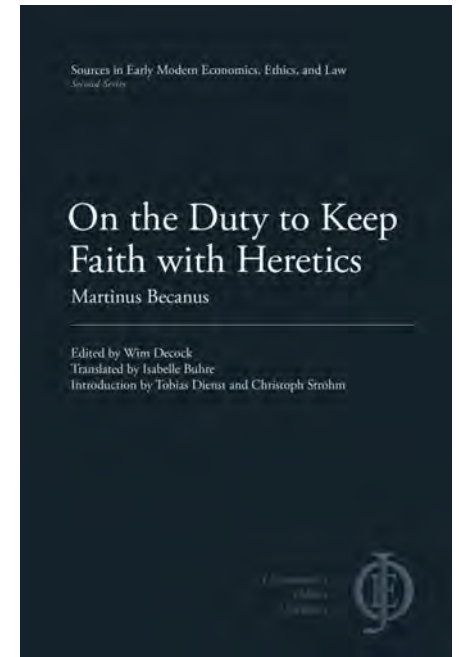
Leonardus Lessius (1554-1623)

- Nostalgie naar de gouden jaren van Antwerpen
- Adviseur van kooplui, juristen en aartshertogen
- Herdenking privaatrecht op neutrale basis = via **natuurrecht**
- Traktaat *De iustitia et iure*

Martinus Becanus' *De fide haereticis servanda* (1607)

- Reactie op godsdienstoorlogen – zoektocht naar tolerantie en vrede
- Bescherming vorderingsrechten andersgelovige schuldeiser
- Natuurrechtelijke argumentatie, overgenomen door Hugo Grotius
- *Iustitia* is bindend ongeacht religieuze of politieke overtuigingen

5. Staatsschulden, laks geldbeleid en eigendomsrechten

Oorlog, vernieling en herhaaldelijk staatsbankroet (Filips II - 1557, 1560, 1575 en 1596)

Bruegel,
« De triomf van de dood »,
1562

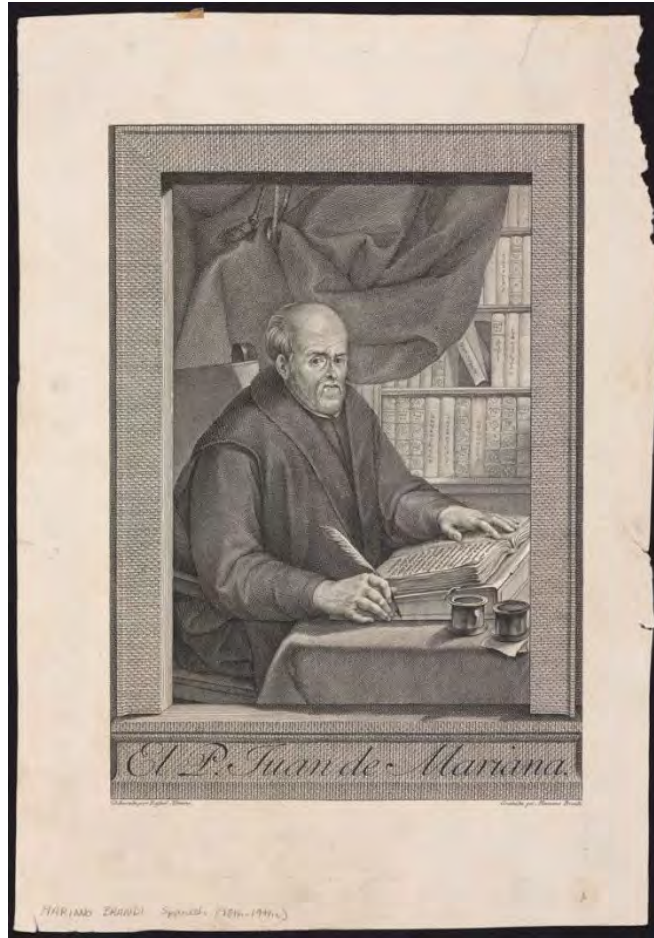
Versoepeling monetair beleid

- Oplossing staatsschuld?
- Muntontwaarding
- Koperen munten (*vellónes*)
- Bereikt hoogtepunt onder Filips III

Bruegel, « Parabel der blinden », 1568

Kritiek door de *teólogos-juristas*

- Juan de Mariana
- *De rege et regis institutione* (1599)
- Vorstenspiegel
- Kritiek op absolutisme
- *De monetae mutatione* (1609)
- Vervolgd voor *laesio maiestatis*
- Kritiek op basis van *experientia* + *ius*

Van Mariana tot Gauweiler...

- Begrenzing vorstelijke macht
- « No taxation without representation »
- Stabiliteit munt = stabiliteit handelsverkeer
- Muntontwaarding = diefstal
- Lakse geldpolitiek = gevaar eigendomsrechten burgers

“In regis arbitrio non esse in subditorum bona involare, ut ea pro voluntate dominis legitimis detrahat. Nunc age: an liceat Principi in horrea singula irrumpere, dimidium frumenti reconditi sibi sumere, nocumentum compensare facultate dominis lata vendendi, quod relinquitur, quanti integrum cumulum ante?”

6. Besluit

Bruegels tijd = tijd van omwentelingen

- Absolutistisch staatsgezag <> Beperken van machtswillekeur
- Nieuwe Wereld & Globalisatie <> Mensenrechten en natuurrecht
- Sociaal-economische crisissen <> Versterken fundamentele rechten
- Godsdienstoorlogen <> Versterken autonomie van het recht

Bestuur en rechtsbescherming

- Juristen als hoeders van de rechten (*iura*) van de burgers
- Toetsing van verordeningen (*leges*) aan « Grundnormen »
- Notie van Rechtvaardigheid (*iustitia*)
- Kritiek op willekeur // Bruegel...

Bruegel, « Justitia », pentekening uit 1559

Dank voor uw aandacht!

